

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi

The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Kur'ân ve Hadisler Işığında İnsanın Amellerinin Karşılığını
Boşa Çıkaran Durumlar

The Factors that Reset the Value of Human Beings Actions in the
Light of the Qur'an and Hadiths

Yazar / Author

Adem DÖLEK

Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Erzincan / TÜRKİYE
adem_dolek@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7494-1151>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 26/01/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 17/06/2020

Makale Yayın Tarihi: 30/06/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 35 **Sayfa /Page:** 47-72

Atıf/Citation: Dölek, Adem. "Kur'ân ve Hadisler Işığında İnsanın Amellerinin Karşılığını Boşa Çıkaran Durumlar". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (Haziran 2020), 47-72. <https://doi.org/10.35209/ksuifd.680165>

- *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

**Kur'ân ve Hadisler Işığında İnsanın Amellerinin Karşılığını
Boşa Çıkaran Durumlar**

Öz

Matematikte bir kâide vardır: Asal sayılarda sıfır (0), çarpma işleminde yutan elemandır. Aynı şekilde inkâr, şirk, nifak, irtidat, Allah'a ve Rasûlüllah'a itaatsizlik, yapılan iyilikleri başa kakmak, Allah'ın razı olduğu şeylerden hoşlanmamak gibi mâneviyatta da işlenen iyilikleri, kazanılan sevapları yok eden, sıfırlayan ve yutan mânevî elemanlar vardır. Yine bunun tam zıddı olarak kötülükleri, günahları yok eden ve sıfırlayan mânevî elemanlar da vardır. Bir Müslümanın bu dünyada kazandığı iyiliklerini kaybetmeden âhirete götürmesi ve yaptığı kötülükleri de bu dünyada sıfırlayarak âhirete temiz bir şekilde gitmesi önemli bir husustur. Bu çalışmada Kur'ân'da ve hadislerde, insanın iyi ya da kötü amellerini sıfırlayan mânevî elemanlar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kur'ân, günah, iyilik, kötülük.

**The Factors that Reset the Value of Human Beings Actions in
the Light of the Qur'ân and Ḥadīths**

Abstract

If it is legitimate to give an example in mathematics in order to make our point of view more understandable, as in mathematics, any number multiplied by zero (0) becomes zero, similarly, there are spiritual elements too that destroy and eliminate sins. Indeed, the denial, the hypocrisy, the apostasy, the disobedience to Allāh and to His Messenger, to ignore the good things that are done, and to dislike that Allāh is pleased things are amongst spiritual factors that destroy and swallowing the good deeds and the values gained. It is particularly important for a Muslim, to go to the hereafter by cleaning his evils this world without losing the goodness he has won. In this article, we will investigate the spiritual factors that cancel the good or bad deeds of the human being in the frameworks of the Qur'ân and ḥadīths.

Keywords: Hadîth, Qur’ân, sin, goodness, evil.

Giriş

Matematikte bir kural vardır: Asal sayılarda sıfır yutan elamandır. Yani sıfır (0), hangi sayı ile çarpılırsa çarpılsın sonuç sıfırdır. Mesela, $0 \times 1 = 0$, $0 \times 1.000.000 = 0$ 'dır. Aynı şekilde İslâm'a göre insanın mâneviyatı ile ilgili öyle durumlar vardır ki, bunlar da insanın işlediği iyiliklerin sevaplarını ya da kötülüklerin günahlarını yok etmektedir. Bunları durumları "Mâneviyattaki yutan elamanlar" olarak nitelendirebiliriz.

Kur’ân'da ve hadîslerde geçen "حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ / amelleri boşa çıkmıştır"¹ ifadesindeki "حَبِطَ / habita" kelimesi, mâneviyatı yok eden elemanlar olarak nitelendirdiğimiz unsurların neticesini bildirmektedir. "حَبِطَ / habita" kelimesinin kökü, habat ve hubût'tur, "habita yahbetu habetan / حَبِطَ يَحْبِطُ حَبْطًا" şeklinde dördüncü babdan sülâsi çekimi yapılmaktadır. Habita; batale / بطل ve fesede / فسد yani bâtil oldu, fesada gitti, boşa çıktı, anlamındadır. Bir kişi, herhangi bir işi yapıp da sonra onu ifsat ettiği zaman "habita amelühû / حَبِطَ عَمَلُهُ" denilmektedir.²

Habita / حَبِطَ kelimesi, herhangi bir hayvanın otu bol olan meraya girip aşırı ot yemesi sebebiyle karnı şişip çatlayarak ölmesini anlatan bir ifadedir. Mesela, böyle bir koyun için "habitati's-şât / koyun çatladı ve öldü" veya deve için "habitati'l-ibilü" denilir. Yine kuyunun suyu çekildiği zaman "habitati'l-bi'ru" denilmektedir.³ İf'âl babından kullanıldığında da boşa çıkardı, (Yani sevabını almaz) demektir.

İnsanın, inançlı ya da ate olma durumunda, fizikî âlemde yaptıkları işlerin yine fizikî ya da psikolojik olarak bir karşılığı bu-

¹ Meselâ, bk. Bakara, 2/217; et-Tevbe, 9/17; Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "Mevâkıt", 15.

² Cemaluddîn Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, ts.), 7/272; Mecduddîn Ebu's-Seâdât İbnu'l-Esir, *en-Nihâye fî ğaribi'l-hadîs* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 1/331.

³ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 7/270; İbrahim Enîs vd.; *el-Mu'cemu'l-Vasît* (Kahire: Şurûku'd-devliyye, 2004), 152.

lunmaktadır. Bununla birlikte inançlı olan kişinin fizikî âlemde yaptıklarının bu dünyada karşılığının yanında âhirette de kat kat karşılığının olduğu hem Kur'ân'da hem de hadislerde sıkça açıklanmaktadır. Meselâ; Kur'ân-ı Kerim'de “*Kim (dünyada iken yaptığı) bir iyiliği (zâyi etmeden âhirete) getirirse onun on kat karşılığı vardır.*”⁴ buyrulmaktadır. Ancak insanoğlunun, dünyada yaptıkları iyiliklerini bazı durumlarda zâyi edip âhirete götüremediği yani kişinin amelinin, yutan elemanlar tarafından yutulmakta olduğu bildirilmektedir.

1. Sevapları Yutan Elemanlarla İlgili Bazı Kavramlar

Yukarıda kısaca temas ettiğimiz gibi Kur'ân'da ve hadislerde insanın yapmış olduğu iyiliklerin sevaplarını yutan, diğer bir ifadeyle yok eden durumları anlatan bazı kavramlar kullanılmaktadır. Bunlardan tesbit edebildiklerimize dikkatleri çekmek istiyoruz. Bu kavramlardan bazıları şunlardır:

1.1. “habita/حَبِطٌ” kelimesi.

“Habita/حَبِطٌ” ifsat etti mânâsına gelmektedir. Bu kelime, türevleriyle birlikte Kur'ân'da on altı yerde geçmektedir. Aşağıda bunlara genişçe yer verilecektir.

1.2. “dalle/ضَلَّ” kelimesi.

Dalle/ضَلَّ; kayboldu, yok oldu, zâyi oldu, helâk oldu, mânâlarına gelmektedir.⁵ Bu mânâda; boşa çıkarmak, yapılan işlerin kaybolması, boşa çıkması anlamını ifade etmektedir. Türkçede sapıtmak ve saptırmak anlamında “dalâlet” ve “idlâl” kelimeleri sıkça kullanılmaktadır.

1.3. “betale/بَطَّلَ” kelimesi.

Betale/بَطَّلَ; ifsat etti, demektir. Kişinin, yaptığı bir işi yok etmesine ve boşa çıkarmasına “betale” ifadesi kullanılır. Bâtıl da hakkın ve gerçeğin zıddıdır.⁶ Onun için Kur'ân-ı Kerim'de “*Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin ve amellerinizi ibtâl etmeyin yani boşa çı-*

⁴ el-En'âm 6/160; Ayrıca bk. en-Neml 27/89; el-Kasas 28/84.

⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 11/392-393.

⁶ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, 11/ 56.

karmayın”,⁷ “*Ey iman edenler! Başa kakmakla ve eziyet vermekte sadakalarınızı iptal etmeyin...*”⁸ buyrulur. Türkçede aslı esası olmayan, doğru olmayan şeyler için de “bâtıl” kelimesi çokça kullanılmaktadır.

1.4. “mehâ/مخا” kelimesi.

Mehâ/مخا; silmek, izini yok etmek anlamındadır.⁹ Silmek de var olan bir şeyin ortadan kaybedilmesidir. Yapılan bir işin -iyi olsun, kötü olsun- silinmesi yani yok edilmesi “mehâ” kelimesi ile ifade edilmektedir. Türkçede yok etmek anlamında “imhâ” kelimesi sıkça kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi yok eden, boşa çıkaran, silen, ziyana uğratan, mânâlarını ifade eden bu kelimelerin, lafızlarında farklılık olmasına rağmen mânâlarında birlik vardır.

2. Kur’ân’da ve Hadîslerde Belirtilen ve İyiliklerin Sevaplarını Yok Eden Durumlar

Konu ile ilgili Kur’ân’da ve hadîslerde bulunan ve “İşlenilen iyilikleri, kazanılan sevapları yok eden, sıfırlayan ve yutan mânevî elemanlar” ile bunun tam zıddı olarak “Kötülükleri, günahları yok eden ve sıfırlayan mânevî elemanlar” olarak nitelendirdiğimiz durumları kısaca tesbit etmeye çalışalım:

2.1. Kur’ân-ı Kerim’de Geçen ve İşlenilen İyiliklerin Sevaplarını Yok Eden Elemanlar

2.1.1. Allah’a Şirk/Ortak Koşmak

Kur’ân-ı Kerim’de, Allah’a şirk koşmanın,¹⁰ kişinin bütün amellerini yuttuğu belirtilmiş ve şöyle buyrulmuştur:

“Onlar eğer Allah’a şirk koşsalar, **yaptıkları kesinlikle boşa**

⁷ Muhammed, 47/33.

⁸ el-Bakara, 2/264.

⁹ İbn Manzur, *Lisanu’l-Arab*, 15/271; İbrahim Enis vd.; *el-Mu’cemu’l-Vasit*, 856.

¹⁰ Şirkin birçok çeşidi vardır. Meselâ, puta tapmak, sebeplere ve tabiata tapmak, Allah’tan başka ilahlar edinmek, gösteriş yapmak, Güneşe, Ay’a, yıldızlara tapmak, teslise inanmak vs.

gider. / ”وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”¹¹

“Müşriklerin kendi inkârlarına şahitlik edip durdukları hâlde onların, Allah'ın mescidlerini imâr etmeleri lâıyk değildir. Onların bu uğurdaki **amelleri boşa gitmiştir** ve onlar Cehennemde dâimi kalıcıdır. / مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ / ”وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ”¹²

“And olsun ki, Sana ve Senden önceki peygamberlere şöyle vahyedildi: Eğer Sen **Allah'a şirk koşarsan amelin kesinlikle boşa gider** ve kesinlikle hüsrana uğrayanlardan olursun. / وَلَقَدْ أُوحِيَ / ”إِنَّكَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفْرِ لَأَنْفُسِكُمْ بِالْحَبِطِ وَأَنَّكُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ”¹³.

Görüldüğü üzere bu üç âyette de şirkin, hayırlı amellerin sevaplarını yok ettiği, diğer bir ifadeyle âhiretteki karşılığını boşa çıkardığı açıkça belirtilmiş ve bu durum “حَبِطٌ/habita” kelimesi ile ifade edilmiştir.

Böylece insanın hayırlı amellerin sevaplarını yok eden unsurlardan en başta gelelerden biri şirktir, yani Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşturmasıdır. Bu sebeple olmalıdır ki, Cenâb-ı Hakk'ın, şirk üzere ölen insanı asla bağışlamayacağı Kur'an'da çok açık bir şekilde bildirilmiştir.¹⁴ Bunun için mümin bir kişi, ölümlerinde imân üzere ölebilmemesi ve âhirete eli boş varmaması için her türlü şirkten uzak durmaya çalışmalıdır.

2.1.2. Nifâk/Münâfıklık

Kur'an-ı Kerim'de kalplerinde nifâk/münâfıklık hastalığı olanların yaptıklarının boşa gittiği bildirilerek “Onların **amelleri boşa gitti** de hüsrana uğrayanlardan oldular. / حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا

¹¹ el-En'âm 6/88. Âyetin tefsiri için bk. Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyan an tev'vili âyi'l-Kur'an* (b.y.: Hicr, ts.), 9/387.

¹² et-Tevbe 9/17. Âyetin tefsiri için bk. Taberî, *Tefsîr*, 11/378.

¹³ ez-Zümer 39/65. Âyetin tefsiri için bk. Taberî, *Tefsîr*, 20/244.

¹⁴ Bk. en-Nisâ 4/116.

”خَاسِرِينَ” buyrulur.¹⁵

Yine münâfikların dünyaya dalmaları anlatılarak yaptıklarının karşılığının boşa gittiği şu âyetle bildirilmiştir: “İşte **onların amelleri boşa gitti** ve onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir.

”أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ”¹⁶.

Ahzâb sûresinde de “Onlar imân etmediler ve Allah da onların **amellerini boşa çıkardı**. / ”أُولَئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ” buyrulur.¹⁷

Görüldüğü üzere bu üç âyette de nifâkın/Allah’a inanmadığı hâlde inanmış gibi görünmenin, insanın amellerinin sevabını yok ettiği açıkça belirtilmiş ve bu durum yine “حَبِطٌ/habita” kelimesi ile ifade edilmiştir.

2.1.3. Allah’ın Âyetlerini İnkâr Etmek

Kur’ân-ı Kerim’de amellerin sevaplarını yutan elemanlardan birinin de Allah’ın âyetlerini inkâr etmek, haksız yere peygamberleri ve iyilikleri emreden insanları katletmek olduğu bildirilmiş ve şöyle buyrulmuştur:

“Şüphesiz, Allah’ın âyetlerini inkâr edenleri, haksız yere peygamberleri öldürenleri ve insanlara adâletli olmayı emredenleri öldürenleri acı bir azap ile müjdele. **Onların amelleri dünyada ve âhîrette boşa çıkmıştır** ve onların yardımcısı da yoktur. / إِنَّ الدِّينَ يَكْفُرُونَ

بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ أُولَئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ”¹⁸.

“De ki: **Dünya hayatındaki çalışmaları boşa çıkıp da amelleri bakımından hüsrana uğrayanları size haber vereyim mi? Onlar, kendilerinin iyi işler yaptıklarını sananlardır. Onlar, Rablerinin âyetlerini ve kavuşmayı inkâr edenlerdir ki, onların amelleri boşa**

¹⁵ el-Mâide 5/51-53.

¹⁶ et-Tevbe, 9/69.

¹⁷ el-Ahzâb, 33/19.

¹⁸ Âl-i İmrân, 3/21-22.

gitmiştir. Kıyâmet gününde onların amelleri için hiçbir tartı tutmayacağız. İşte onların cezâsı, âyetlerimi ve rasûllerimi alaya almaları sebebiyle Cehennem'dir. / قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيَّهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا / وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهم يُحْسِنُونَ صُنْعًا أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهم وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَأَى ذَلِكَ جَزَاءَهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا¹⁹

“Kendilerine hidâyet açıklandıktan sonra Allah'ı inkâr edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve Peygamber'e karşı gelenler Allah'a aslâ zarar veremezler ve Allah onların amellerini **boşa çıkaracaktır.** / إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَنْ يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا / وَسَيُحِطُّ أَعْمَالُهُمْ²⁰

“Âyetlerimizi ve âhirete kavuşmayı inkâr edenlerin amelleri **boşa gitmiştir.** Onlar ancak yaptıklarının karşılığı ile cezalandırılırlar. / وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ²¹

“Allah'ın inkâr edenlerin hakkı helâktir, Allah onların **amellerini boşa çıkarmıştır.** Bu da Allah'ın indirdiklerini hoş görmemeleri sebebiyledir ki **Allah onların amellerini boşa çıkardı.** / وَالَّذِينَ كَفَرُوا²² . فَتَنَسَأُ لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرَهُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ

Görüldüğü gibi bu beş âyette de Allah'ın âyetlerinin inkâr edenlerin inkârlarının, amellerini yok ettiği açıkça belirtilmiş ve amellerinin boşa çıkması “dalle/ضَلَّ” ve “حَبِطُ/habita” kelimeleri ile ifade edilmiştir.

2.1.4. İrtidât/Dinden Dönmek

İrtidat, Müslüman olduktan sonra tekrar küfre dönmektir²³. Kur'an-ı Kerim'de “Sizden kim, dininden (İslâm'dan) döner de kâfir olarak ölürse işte **onların bütün amelleri dünyada ve âhirette boşa gider** ve onlar cehennem ehlidirler ve onlar orada ebedî kalıcı-

¹⁹ el-Kehf, 18/103-106.

²⁰ Muhammed, 47/32.

²¹ el-A'râf, 7/147.

²² Muhammed, 47/9.

²³ Bk. er-Râğib el-İshefânî, el-Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât*, 255.

dırlar. / وَمَنْ يَزِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ قِيمَتٌ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ
24 *أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ* buyrulur.

Buradaki “Din” kelimesinden maksat, “İslâm Dîni”dir. Kur’ân-ı Kerim’de “Allah katında yegâne din İslâm’dır”²⁵ buyrulurken bir başka âyette de “Kim, İslâm’dan başka din ararsa ondan asla kabul edilmez, âhirette de hüsrana uğrayanlardan olacaktır.”²⁶ denilmektedir. Onun için Allah’ın gönderdiği “Hak Dîn”e inanan insana ve ona teslim olana Müslüman denilmektedir. En son Hak Dîn de İslâm’dır.

Âyette, İslâm’a girmiş olan bir kişinin, İslâm’dan başka bir dine dönmesi ve kâfir olarak ölmesi, o kişinin Müslüman iken yaptığı bütün hayırlı amellerinin âhiretteki karşılığını yok ettiği, yani böyle bir kişinin irtidadının, amellerini boşa çıkardığı “حَبِطَتْ أَعْمَالُهُ/ amelleri dünyada ve âhirette boşa gitmiştir.” ifadesi ile bildirilmiştir. Böylece irtidat, hayırlı amellerin sevaplarını yutan eleman olmaktadır.

2.1.5. Allah’ın Hükümlerini Kabul Etmemek

Mâide sûresinde muhsan mümine, ehl-i kitaptan muhsana ve iffetli olan kadınların mehirlerini vermek suretiyle helâl kılındığı belirtildikten sonra “Kim Allah’a inanmayı inkâr ederse onun ameli kesinlikle boşa gider ve o âhirette hüsrana uğrayanlardandır. وَمَنْ يَكْفُرْ”²⁷ buyrularak Allah’ın evlilik konusunda iffetli kadınların mehirlerinin verilmesini veya Allah’ın helâl ettiği şeylerin inkâr edilmesini, insanın yaptığı iyilikleri yutan elaman olduğu “حَبِطَ عَمَلُهُ” ifadesi ile açıkça belirtilmiştir. Katâde (v.117/735)’den nakledildiğine göre “Bazı Müslümanların, ehl-i ki-

²⁴ el-Bakara, 2/217.

²⁵ Âl-i İmrân, 3/19.

²⁶ Âl-i İmrân, 3/85.

²⁷ el-Mâide, 5/5.

tabın kadınlarının bizim dinimizden başka dinden oldukları hâlde onlarla nasıl evleniriz?” demeleri üzerine bu âyet nâzil olmuştur.²⁸ Burada imânı inkâr etmekten maksat, Allah'a ve Rasûlüne şahadet etmemek aynı zamanda Allah'ın, Rasûlü vasıtasıyla gönderdiği hükümleri kabul etmemektir.²⁹

Bu bakımdan Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi inkâr etmek, insanı küfre götüren bir sebep olmakta yani imânı inkâr olmaktadır. Küfür de insanın Müslüman iken yaptığı iyi amellerin yok olmasına sebep olmaktadır.

2.1.6. Sadece Dünya Hayatını Esas Maksat Yapmak

Hûd sûresinde “*Kim sadece dünya hayatını ve onun süsünü gayey-i maksat yaparsa orada onlara yaptıklarının karşılığını veriz ve onların yaptıklarında da hiçbir eksiklik yapılmaz. Bu kimselere âhirette ateşten başka bir şey yoktur. Dünyada **yaptıkları boşa gitmiştir** ve **yaptıkları şeyler de bâtıldır.*** /

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا / نُوفَ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ”³⁰ buyrulur.

Burada bahsedilen sadece dünya hayatını esas maksat yapanların, âhirete inanmayan kâfirler ve münafıkların olabileceği gibi âhirete inandığı hâlde yaptıklarını yalnız insanlara gösteriş için yapan Müslümanın da olabileceği şeklinde yorumlanmaktadır.³¹

Bu durum âyette de “*حَبِطَ مَا صَنَعُوا* / *yaptıkları boşa gitmiştir*” ve “*بَاطِلٌ* / boş, bâtıl” ifadesiyle açıkça belirtilmiştir.

2.1.7. Allah'a ve Rasûlüllaha İtaat İtaatsizlik

Bir âyette “*Ey imân edenler! Allah'a itaat edin, Rasûle de itaat edin ve **amellerinizi boşa çıkarmayın*** / وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

²⁸ Fahrudin er-Râzî, *et-Tefsiru'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 11/152.

²⁹ Râzî, *et-Tefsiru'l-kebir*, 11/152.

³⁰ Hûd, 11/15-16.

³¹ Bk. Râzî, *et-Tefsiru'l-kebir*, 17/206-206.

”الرُّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ”³² buyrulurken Allah’a ve Hz. Peygamber’e itaatsizliğin, amelleri iptal edeceği bildirilmiştir. Yani şirke düşmek veya dinden dönmek ya da yaptığı şeylerde minnet etmek, iyilikleri başa kakmak ya da Müslüman olduğunu başa kakmak suretiyle minnet etmek gibi durumlar olarak yorumlanırken, büyük günah işlemek suretiyle de amellerin boşa çıkarılacağı şeklinde yorumlanmıştır. Özellikle de Mutezile, bu âyeti esas alarak büyük günahın, insanın amellerini yok edeceğini kabul etmişlerdir.

Âyette “Allah’a ve Rasûlü itaat edin ve amellerinizi boşa çıkarmayın” buyrulurken itaatsizliğin ya da itaatte samimiyetsizliğin esas itibariyle amelleri yok ettiği “لَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ / amellerinizi iptal etmeyin” ifadesiyle çok açık bir şekilde anlatılmıştır.

2.1.8. Sesini, Peygamber’in Sesinden Fazla Yükseltmek

Kur’ân-ı Kerim’de imân edenlere hitap ederek seslerini Hz. Peygamber’in sesinden fazla yükseltmemeleri aksi hâlde farkına varmadan amellerinin sevaplarının boşa gideceği bildirilerek şöyle buyrulur: “Ey İman edenler! Seslerinizi, Nebî’nin sesinin üzerine çıkarmayın, birbirinize yüksek sesle konuştuğunuz gibi O’na da yüksek sesle konuşmayın ki farkında olmadan **amelleriniz boşa gitsin**. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِيَعُضَّ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ”³³.

Görüldüğü gibi bu âyette de Hz. Peygamber’e karşı edep sınırlarını aşan bir tavır ve konuşma içerisinde olmanın, farkına varmadan kişinin amellerini yok edeceği hususu “أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ” ifadesiyle anlatılmıştır.

2.1.9. İyilikleri Başa Kakmak

Bakara sûresinde imân edenlere hitap edilerek “Ey imân edenler! Başa kakmak ve eziyet etmekle sadakalarınızı **boşa çıkar-**

³² Muhammed, 47/33.

³³ el-Hucurât, 49/2.

mayın / وَالَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى³⁴ buyrulmuştur.

Âyette görüldüğü üzere başkasına yapılan iyilikleri başa kakmak veya minnet etmek, yapılan iyiliğin karşılığında dünyevî herhangi bir menfaat beklemek, o iyiliğin sevabını boşa çıkardığı diğer ifadeyle iptal ettiği, bunun âdetâ iyilik yapmamış gibi bir durum olduğu “لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ” ifadesiyle açıkça bildirilmiştir.

Buradaki “sadakât”tan maksat, fakirlere verilen zekât, sadaka, kurban gibi mâlî yardımlar olsa da bunun “yardım” mânâsında değerlendirerek herkese hatta her canlıya yapılan maddî ve mânevî yardımlara şâmil olduğu şeklinde anlamanın da isabetli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim Rasûlüllah (s.a.v.), *her iyiliğin sadaka olduğunu*³⁵ ve *çiğir taşıyan her canlıya yapılan iyiliğin sevap kazandırdığını*³⁶ belirtmiştir.³⁷

2.1.10. Allah'ın Râzı Olduğundan Hoşlanmamak

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ı gazaplandıran şeylere uyanların ve Allah'ın râzı olduğu şeylerden de hoşlanmayanların amellerini Allah'ın boşa çıkardığı bildirilmektedir. Nitekim “*Melekler onların yüzlerine ve arkalarına vurarak canlarını alırken onların hâlleri nasıl olacak! Bu onların, Allah'ı kızdıran şeylere tâbi olmaları ve râzı olduğu şeylerden de hoşlanmamaları sebebiyledir ki, Allah da onların amellerini boşa çıkardı*”³⁸ / ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا أَسْحَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ³⁸ buyrulmuştur. Âyette zikredilen “*Allah'ın kızdıran şeyler*”den maksadın, şirk olduğu, “*râzı olduğu şeyler*”in de İslâm Dini ve bu dinin emirlerini yaşamak olduğu şeklinde de izah edilmektedir.³⁹

Görüldüğü üzere Allah'ın emirlerine karşı gelenleri ve yasak-

³⁴ el-Bakara, 2/264.

³⁵ Buhârî, “Edeb”, 33; Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Zekât”, 52.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût (Beyrut: Dâru'l-hadis, 1995), 29/127.

³⁷ Sadaka sevabı kazandıran durumlar konusunda geniş bilgi için bk. Adem Dölek, *Hadisler Işığında Sosyal Dayanışma* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2003).

³⁸ Muhammed, 47/28.

³⁹ Bk. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 27/119.

ladığı şeyleri de çiğneyenlerin amellerinin boşa çıkarılacağı “ فَأَحْبَطَ ” ifadesiyle açıkça bildirilmiştir.

2.2. Hadislerde Geçen ve İşlenen İyiliklerin Sevaplarını Yok Eden Durumlar

2.2.1. Kötü Ahlâk

İnsanın her türlü davranışına ahlâk denilmektedir. İslâm’a göre insanın, Kur’ân’a ve sünnete uygun şekildeki güzel davranışlarına, diğer bir ifadeyle Allah’ın râzı olduğu güzel davranışlara iyi ahlâk/hüsn-i huluk, Allah’ın hoşlanmadığı davranışlara da kötü ahlâk/sû-i ahlâk denilmektedir.

Ebû Hureyre’den nakledilen bir hadîste Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Şüphesiz kötü ahlâk, sirkenin balı ifsat ettiği/bozduğu gibi şüphesiz **kötü ahlâk da ameli ifsat eder, bozar /** *إِنَّ سَوْءَ الْخُلُقِ يُفْسِدُ الْعَمَلَ كَمَا يُفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسَلَ*”.⁴⁰ Burada amellerin sevabının yok olması, “يُفْسِدُ” kelimesi ile belirtilmiştir.

2.2.2. Haset

Türkçe’de “Çekememezlik, kıskançlık”⁴¹ anlamına gelen haset; bir kişinin, başkasında bulunan üstün nitelik (nimet ve fazilet)lerin yok olmasını ve sadece kendisinde olmasını temenni etmesi ya da o üstünlüklerin kendisinde olmamakla birlikte çekemediği kişide de bulunmamasını istemesidir. Böylece hasette asıl olan, başkasındaki nimetin yok olmasını veyahut sadece bencil/egoist bir düşünce ile yalnız kendisinde olmasını arzu etmektir.⁴²

Böyle bir durum hem kötü bir ahlâk hem de insanın iyiliklerini/hasenâtını yok eden diğer bir ifadeyle yutan elamanlardan biri

⁴⁰ Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-İsfahânî, *Kitabu’l-Emsal* (Hindistan: ed-Dâru’s-Selefiyye,1982), 2/188.

⁴¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-i Türkî* (İstanbul: Alfa, 1989), 548; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2010), 384.

⁴² Haset konusunda geniş bilgi için bk. Dölek, “Hadisler Işığında Haset Hastalığı ve Psikoterapi”, *HÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/4 (2002), 39-82.

olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde “ **إِيَّاكُمْ وَالْحَسَدَ**، “ **هَاسَتَتِن سَاكِينِن، زِيرَا اَتَشِين اودunu (veya otu) yakıp bitirdiği gibi haset de iyilikleri yer bitirir...**”⁴³ buyurmuştur.

2.2.3. İşçisine Zulmetmek

Hadiste, çalıştırdığı işçiye, hakkını vermemenin zulüm olduğu ve bu zulmün amelleri yok edeceği bildirilmiş ve şöyle buyrulmuştur: “**Kim işçisine ücreti konusunda zulmederse, ameli boşa çıkar ve ona Cennet'in kokusu haram kılınır.** / **وَمَنْ ظَلَمَ أَجِيرًا أُجْرَةَ حَبِطَ عَمَلُهُ**، “**وَحُرِّمَ عَلَيْهِ رِيحُ الْجَنَّةِ**”⁴⁴

2.2.4. İffetli Kadına İftira Atmak

Hadiste “**Kim iffetli evli bir kadına iftra atarsa onun amelini yok eder/** **وَمَنْ رَمَى مُحْصِنًا أَوْ مُحْصِنَةً حَبِطَ عَمَلُهُ**”⁴⁵ buyrulur, iffetli ve evli bir kadına zina iftirasında bulunmanın, ameli yok edeceği bildirilmiş ve böyle çirkin bir durumdan sakındırılmış olmaktadır. Görüldüğü gibi burada da amellerin yok olması, “**حَبِطَ عَمَلُهُ**” ifadesi ile belirtilmiştir.

2.2.5. İkinci Namazını Terk Etmek

Bir hadiste “**Kim ikinci namazını terk ederse ameli boşa çıkmıştır.** / **مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الْعَصْرِ حَبِطَ عَمَلُهُ**”⁴⁶ buyrulmuştur.

Âlimler, ikinci namazını terk etmenin amelleri yok etmesini birçok yönden ele alarak değerlendirmişlerdir. Mesela, kişi, kasten ve inkâr ederek terk ederse küfre düşmüş olur. Veya önemsemeksi-

⁴³ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992); İbn Mâce, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Zühd”, 22; Ahmed b. el-Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (Haydarabad: y.y., 1344/1925), 5/266; Abdurrahman b. Ebî Bekir es-Suyûtî, *el-Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 231; Zekiyyüddin Abdülazîm b. Abdilkâvî el-Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb* (İstanbul: Mektebetu Pamuk, ts.), 3/326.

⁴⁴ Ali b. Ebî Bekir el-Heysemî, *Buğyetü'l-bâhıs an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris (Müsnedü'l-Hâris)* (b.y.: y.y., 1992), 1/311; Bûsîrî, Ahmed b. Ebî Bekir, *İthâfu'l-hıyarati'l-mehere bi zevâidi'l-mesânidi'l-aşere*, (b.y.: Dâruvatan, ts.), 2/293.

⁴⁵ Heysemî, *Buğye*, 1/314.

⁴⁶ Buhârî, “Mevâkit”, 15.

zin terk ederse o zaman da kâfire benzemiş olur. Ya da ikinci namazında gündüz melekleri ile gece meleklerinin nöbet değişimi olması sebebiyle namazını terk eden, meleklerin kaydına girmemiş olur ki, ameli yokmuş gibi bir durum hâsıl olur. Ya da ikinci vakti işlerin neticelenmesi zamanı olduğu için yoğunluktan kılmadığı için o günün mânevî neticeleri de hâsıl olmamış olmaktadır. Tıpkı akşama kadar çalışıp da akşam zarar ederek günün bütün neticesini kaybetmek gibi. Bir diğer yorum da ikinci namazını terk etmenin çok büyük bir vebal olduğunu belirtmek için böyle ağır bir ifade kullanılmış olacağıdır.⁴⁷ Bazı rivayetlerde “özü olmaksızın” ifadesi de bulunmaktadır.

Görüldüğü gibi bu hadîste amellerin yok olması, “حَبِطَ عَمَلُهَا” ifadesi ile belirtilmiştir.

2.2.6. Kadının, Kocasının İyiliklerine Nankörlük Etmesi

Hz. Âişe'den nakledilen bir hadîste “Kadın kocasına ‘senden asla bir hayır görmedim’ dese, bu onun amelini yok eder/ إِذَا قَالَتْ الْمَرْأَةُ لِرَجُلٍ مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْرًا قَطُّ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهَا”⁴⁸ buyrulur.

Görüldüğü gibi bu hadîste kadının yaptığı iyiliklerin yok olması, “حَبِطَ عَمَلُهَا” ifadesi ile belirtilmiştir.

3. Kur’ân’da ve Hadîslerde Belirtilen ve Günahları Yok Eden Durumlar

İnsanın mânevî olarak amellerini ve sevaplarını yok eden (yutan) elemanlardan bahsettikten sonra bir de günahlarını yok eden elemanlardan kısaca bahsetmek gerekir. Çünkü sevapları yok eden elemanlar olduğu gibi bütün günahları yok eden elemanlar da bulunmaktadır. Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de iyi işler (amel-i sâlih) işlen-

⁴⁷ Bk. Bedruddin el-Aynî, *Umdetu’l-kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2001), 7/388.

⁴⁸ Ebu’l-Kâsım Ali b. el-Hasen b. Asâkir, *Tarihu Medineti Dimesşk* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1995), 57/84.

diğinde; meselâ, sadaka vermek,⁴⁹ Allah'ın yasakladıklarından sakınmak ve takvâ dairesinde yaşamak,⁵⁰ işlenen günahlardan dolayı samimi tevbe etmek ve Allah'a yönelmek⁵¹ Kur'ân'ı tasdik edip emir ve yasaklarına uymak,⁵² Allah'a iman edip imanının gereğini yapmak⁵³ gibi durumlardan dolayı Allah'ın, insanın kötülüklerini (seyyiâtını) sileceği/örteceği belirtilmiş ve “keffera,⁵⁴ nükeffir,⁵⁵ yükeffir,⁵⁶ ükeffir⁵⁷” kelimeleri ile ifade edilmiştir.

Hadislerde de günahları yok eden birçok durumlara dikkat çekilmiştir. Buların bazıları zikretmeye çalışalım:

3.1. Müslüman Olmak

İslâm'ı kabul etmek, diğer bir ifadeyle İslâm'ı kabul ederek Müslüman olmak ve İslâm'ın emir ve yasaklarına riâyet ederek yaşamak, insanın kötü amellerinin günahını yok eder.

Amr b. el-Âs (r.a.), Rasûlüllah (s.a.v.)'e bey'at etmek üzere gelir ve Rasûlüllah elini uzatır. O da “Ey Allah'ın Rasûlü! Daha önce işlemiş olduğum hataları bağışlamadıkça bey'at etmem.” der. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.): “*Ey Amr! Bilmez misin ki hicret, önceki günahları yok eder. Ey Amr! Bilmez misin ki, İslâm da (müslüman olmadan) önceki günahları siler.* / يا عمرو أما علمت ان الهجرة تُجِبُّ ما قبلها من الذنوب يا عمرو أما علمت ان الإسلام يُجِبُّ ما كان قبله من الذنوب”.⁵⁸ Burada da günahları yok eden eleman, “جب” kelimesi ile ifade edilmiştir.

Cebbe/جَبُّ kelimesi, bir şeyi kesmek, kökünü kazımak mânâsına gelmektedir.⁵⁹ Hadiste müslüman olmanın ve müslümanca yaşamının, Müslüman olmadan önceki işlenen günahları yok

⁴⁹ el-Bakara, 2/271.

⁵⁰ el-Enfâl, 8/29; et-Talak, 65/5.

⁵¹ et-Tahrîm, 66/8.

⁵² ez-Zümer, 39/35.

⁵³ et-Teğâbün, 69/6; el-Ankebût, 29/7; el-Mâide, 5/12; Âl-i İmrân, 3/195.

⁵⁴ Meselâ bk. Muhammed, 47/2.

⁵⁵ Bk. en-Nisâ, 4/31.

⁵⁶ Bk. el-Bakara, 2/271.

⁵⁷ Bk. Âl-i İmrân, 3/195.

⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 29/360.

⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 1/249 vd.

edeceğini, aynı şekilde hicretin de önceki günahları yok edeceği bildirilmiştir.

3.2. Sadaka Vermek

Rasûlüllah (sav), sadakaların hataları yok ettiğini bir misal ile şöyle anlatmıştır: “*Suyun ateşi söndürdüğü gibi sadak da hatayı söndürür* / الصدقة تطفى الخطيئة كما يطفى الماء النار”.⁶⁰

Buradaki “sadaka”dan maksat, farz olan zekâtın dışındaki yardımlaşmalardır. Sadakalar, işlenmiş olan küçük günahların bağışlanmasına en güzel vesilelerdir. Aynı zamanda bu hadîs, çokça sadaka vermeyi teşvik ederken, verilen sadakaların da günahların bağışlanmasına vesile olduğu müjdesi bulunmaktadır. Çünkü her bir sadaka, bir iyiliktir. Bir iyilikte bir günahı yok eder. Nitekim âyette de “*Şüphesiz iyilikler, günahları giderir* / إن الحسنات يذهبن السيئات”⁶¹ buyrulmuştur.

Kişi, bir işi yapmayı ya da yapmamayı nezretse (söz verse) ve o işte de günah varsa, kişi de o günahı işlememek için dönse –ki dönmesi gerekir- onun için yemin keffâreti gerekir, bu da o kişinin sözünden dönmesine keffâret olmaktadır. Kişi, birisini yaralasa ve yaralanan da kisas hakkından vazgeçerek yaralayanı affetse o kişi için âyette şöyle buyrulur: “*Kim tasaddukta bulunursa onun (günahları) için keffâret olur.*”⁶²

Hemen ifade edelim ki, buradaki “giderilen günahlar”, Allah hakkına taalluk eden günahların olması büyük ihtimaldir. Çünkü kul hakkı olan günahlar, şayet maddî şeyler ise bunların önce ödenmesi gerekmektedir. Mânevî günahlar ise o zaman da o insandan helâllik alınması gerekir.

⁶⁰ Muhammed b. Selâme el-Kuzâi, *Müsnedü’s-Şihâb*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selaftî (Beyrut: Müessesetu’r-Risale, 1985), 1/95; el-Huseyin b. Mes’ûd el-Beğavî, thk. Şuayb el-Arnâvut, *Şerhu’s-Sünne* (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1983), 1/13.

⁶¹ Hüd, 11/114.

⁶² el-Mâide, 5/45.

3.3. Makbul Bir Tevbe

İster büyük günah olsun ister küçük günah olsun tevbe, bütün günahları yok eden bir elemandır. Ancak böyle bir tevbe, makbul bir tevbe olmalıdır. Âyetin ifadesiyle “tevbe-i nasûh”⁶³, hadisin ifadesiyle de “İşlenilen günaha geri dönülmemek üzere yapılan bir tevbe/ التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ أَنْ يَتُوبَ مِنْهُ ثُمَّ لَا يَعُودُ فِيهِ”⁶⁴ olmalıdır. Onun için Nitekim “Günahtan tevbe eden kişi, günahı olmayan kişi gibidir/ التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ”⁶⁵ hadisi de buna işaret etmektedir. Tevbelerin günahları yok edeceği “Şüphesiz tevbe, günahı yıkar/ إِنَّ التَّوْبَةَ تَغْسِلُ الْخَطِيئَةَ”⁶⁶ şeklinde ifade edilirken, İbnu'l-Esir ve İbn Mânzur'un “التوبة تجب ما قبلها/ Tevbe kendinden önce işlenilen günahları yok eder.”⁶⁷ nakilde bulunmaktadır.

Yine hadiste, işlenilen günahlardan dolayı pişmanlık duymak da o günaha keffâret olduğu bildirilerek “Günahın keffâreti, pişmanlıktır. / كَفَّارَةُ الذَّنْبِ النَّدَامَةُ”⁶⁸ buyrulmuştur.

3.4. Namaz Kılmak

Rasûlüllah (s.a.v.) “Birinizin evinin önünden bir nehir aksa ve o nehir günde beş defa yıkansa onda hiç kir kalır mı, ne dersiniz!?” buyurunca sahabiler: hayır, kalmaz” derler. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.) de: “İşte beş vakit namazı kılmak da böyledir. Allah, bu beş vakit namaz vesilesiyle hataları imhâ eder”⁶⁹ buyurmuştur.

“Herhangi bir Müslüman, namaz vakti gelince abdestini güzelce alır, namazını rükû ve huşûuna dikkat ederek kılsa büyük

⁶³ et-Tahrim, 66/8.

⁶⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 10/238.

⁶⁵ Kuzâi, *Müsned*, 1/97.

⁶⁶ Bk. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsfahanî, *Hilyetu'l-evliya ve tabakâtu'l-evliya* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 1/270.

⁶⁷ Bk. İbnu'l-Esir, *en-Nihâye*, 1/234; İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, 1/249.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, 4/379.

⁶⁹ Buhârî, “Mevâkîf”, 6.

günahları işlemedikçe onun namazları, iki namazı arasında işlediği küçük günahlarına keffâret olur.”⁷⁰ Bir başka rivâyette “Beş vakit namaz, büyük günahlardan kaçındıkça aralarındaki küçük günahlara keffârettir.”⁷¹ buyrulmuştur.

Bir hadiste de “Cuma günü boy abdesti alın, zira Cuma günü boy abdesti alana iki Cuma arsında işlediği günahlara keffâret olur.”⁷² buyrulur. Bununla ilgili bir rivâyette de “İki Cuma (namazı), büyük günahları işlemedikçe aralarında işlenen küçük günahlara keffârettir”⁷³ buyrulmuştur.

Bununla birlikte hadislerde abdest almanın, beş vakit namazın⁷⁴, iki Cuma namazının, iki ramazan orucunun,⁷⁵ iki umrenin⁷⁶, iki haccın aralarda işlenen –büyük günahlardan kaçınmak şartıyla– küçük günahlara keffâret olduğu, yine sıla-i rahim yapmanın, ana-babaya iyi davranmanın ve onlara hizmet etmenin de küçük günahların affına vesile olduğu açıkça beyan edilmiştir. Bir hadiste de şöyle buyrulur: “Hataların keffâreti, zorluklara rağmen en güzel şekilde abdest almak, camilere gitmek, namazdan sonra diğer namazı beklemektir.”⁷⁷ Yine hadiste Arefe ve aşure günlerinde tutulan oruçların da o yılda işlenen küçük günahlara keffâret olduğu bildirilmiştir.⁷⁸

3.5. Müslümanın Ölümü

Bir hadiste de Müslümanın ölümünün de kendisi için kefareti olduğu bildirilerek “Ölüm de her Müslüman için küçük günahlara keffârettir.”⁷⁹ buyrulur.

⁷⁰ Müslim, “Tahâret”, 7.

⁷¹ Müslim, “Tahâret”, 14.

⁷² Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebir* (b.y.: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 2002), 8/178.

⁷³ İbn Mâce, “Cuma”, 23.

⁷⁴ Müslim, “Tahâret”, 5.

⁷⁵ Müslim, “Tahâret”, 14, 15, 16, 17.

⁷⁶ Buhârî, “Umre”, 1.

⁷⁷ İbn Mâce, “Tahâret”, 49.

⁷⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 4/468.

⁷⁹ Kuzâî, *Müsned*, 1/133; Beyhakî, *Şuab*, 12/292.

Yine hadiste Allah yolunda öldürülmenin de şirkin dışındaki günahlara keffâret olduğu bildirilerek “(Allah yolunda) öldürülen kimsenin bu durumu şirkin dışında her günahı için keffârettir. / مَنْ لِكُلِّ ذَنْبٍ دُونَ الشُّرْكِ”⁸⁰ buyrulmuştur.

3.6. Haksız Yere Öldürülmek

Bir hadiste bir adam, bir kişiyi haksız yere hapsederek öldürse ölen için keffâret olacağı bildirilmiş ve “*Bir kişinin adamı hapsederek öldürmesi, ölenin geçmiş günahlarına keffârettir.*”⁸¹ buyrulmuştur.

3.7. Hadlerin Uygulanması

İslâm hukukuna göre işlenen cinayetler için uygulanan cezâlara had denilmektedir. Suçluya uygulanan bu hadlerin, suçu işleyen için keffâret olacağı “*Hadler keffârettir*”⁸² hadîsiyle ifade edilmiştir.

Buhârî'nin naklettiği bir hadiste Rasûlüllah (s.a.v.), bey'at şartları ile ilgili âyeti okur ve bunlara göre kendisine beyat edilmesini emreder ve “*Kim bunları yerine getirirse ecri Allah'a aittir. Kim de bu suçlardan birini yapar da cezaya çarptırılırsa ona keffâret olur. Kim de bu suçlardan birini işler, Allah da onu kimseye göstermez ise (ahirette) onu isterse affeder, isterse azab eder.*” buyurur.⁸³

3.8. Sıkıntılar

Müslümanın maruz kaldığı sıkıntılar, musibetler hastalıklar da küçük günahlarına keffâret olmaktadır.⁸⁴

Bir hadîste “*Kendisine ıstırap veren bir musibet veya hastalık isabet ederse onun günahlarına kefarete olur, hatta bir dikenin batması bile kefarete olur.*”⁸⁵ buyurmuştur. Dârimî de “Hastalık keffâret-

⁸⁰ Abd b. Humeyd, *el-Müntehab* (Riyad: Dâru Belensiye, 2002), 1/438.

⁸¹ Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *Müsned* (Beyrut: Müessesetu Ulûmi'l-Kur'an, 1988). 15/386.

⁸² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*, 8/570.

⁸³ Buhârî, “İman”, 11.

⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, 42/206.

⁸⁵ Buhârî, “Merdâ”, 3.

tir/كَفَّارَةٌ⁸⁶ şeklinde bâb başlığı koymuştur.

3.9. Haceru'l-Esvedî Mesh Etmek

Bir hadiste, zahmet içerisinde Haceru'l-Esvedî ve Ruknû'l-Yemânî'yi mesh etmenin de hataların silinmesine vesile olacağı belirtilmiş ve “*Haceru'l-Esvedî ve Ruknû'l-Yemânî'yi zahmet içerisinde mesh etmek, hataları giderir* / إِنَّ مَسْحَ الْحَجْرِ الْأَسْوَدِ وَالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ زِحَامًا يَحُطُّ الْخَطَايَا”⁸⁷ buyrulmuştur⁸⁸. Bir rivayette de “*O ikisini mesh etmek hatalara keffârettir.* / إِنَّ مَسْحَهُمَا كَفَّارَةٌ لِلْخَطَايَا”⁸⁹ şeklinde nakledilmiştir.

3.10. İyilik Yapmak

Hadiste, herhangi bir kötülük işlendiğinde hemen peşinden bir iyiliğin yapılmasıyla işlenen o kötülüğün silineceği bildirilmiş ve şöyle buyrulmuştur: “*Nere olursan ol, Allah'tan kork ve kötülüğün hemen arkından bir iyilik yap ki, o kötülüğü imha etsin, insanlara da güzel ahlâk ile muamele et.* / اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَاتَّبِعِ السَّبِيلَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ”⁹⁰. Nitekim âyette de “*Gündüzün iki tarafında ve gecenin ilk zamanlarında (beş vakit) namazı kıl. Şüphesiz iyilikler kötülükleri giderir.* / وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفْعًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ” buyrulmuştur. Bu âyette geçen “طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفْعًا مِّنَ اللَّيْلِ” ifadesinin mânâsı ile ilgili müfessirlerin ihtilâfı bulunmakla birlikte çoğunluk, bu ifadenin beş vakit namaza işaret ettiğini belirtmişlerdir.⁹¹

⁸⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), Rikâk, 56.

⁸⁷ Abd b. Humeyd, *Müntehab*, 2/50; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 12/389; Abdurrezzak. *el-Musannef*, Thk. Habiburrahman el-A'zamî. 12 cilt. (by.: y.y, ts.), 5/29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 9/514.

⁸⁸ Elbânî, hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Bk. *Sahih ve Daifü'l-Camû's-Sağîr ve Ziyâdetuhû*, 318.

⁸⁹ Abd b. Humeyd, *Müntehab*, 2/50. Ayrıca bk. Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, “Menâsiku'l-Hacc” 124.

⁹⁰ Tirmizî, “Birr”, 55.

⁹¹ Bk. Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu'l-beyan an te'vili âyi'l-Kur'an* thk. Abdullah b. Abdilmuhsin (b.y.: Hicr, ts.), 15/502; Abudurrezzak b. Hemmâm, *Tef-*

Sonuç

Asal sayılarda çarpma işleminde sıfır (0), yutan eleman olduğu gibi, mâneviyatta da işlenen iyilikleri, kazanılan sevapları yok eden, sıfırlayan ve yutan ya da işlenen günahları yok eden, silen, temizleyen ve yutan mânevî elemanlar vardır. Sevapları ve iyilikleri sıfırlayan mânevî elemanlardan -Kur'ân'dan ve hadislerden- tesbit edebildiklerimizden bazıları: Şirk, inkâr, irtidat, münâfıklık, Allah'ın hükümlerini kabul etmemek, sesini Rasûlüllah'ın sesinden fazla yükseltmek, Allah'a ve Rasûlüllaha itaat etmemek, Allah'ın râzı olduğu şeylerden hoşlanmamak, yapılan iyilikleri başa kakmak, iffetli kadına iftira atmak, çekememezlik, ikindi namazını terk etmek, kadının kocasına 'Senden bir iyilik görmedim ki' diyerek kocasına karşı nankörlük etmesi vb. durumlardır.

Bazı durumlar vardır ki bunlar da insanın yaptığı kötülüklerin günahlarını yok etmekte ve sıfırlamaktadır: Bunlar: Müslüman olmak, hâlis bir tevbe etmek, sadaka vermek gibi durumların yanında abdest almanın, beş vakit namazın, iki Cuma namazının,⁹² iki ramazan orucunun, iki umrenin, iki haccın aralarında işlenen –büyük günahlardan kaçınmak şartıyla- küçük günahlara keffâret olduğu, yine sıla-i rahim yapmanın, ana-babaya iyi davranmanın ve onlara hizmet etmenin de küçük günahların affına vesile olduğu açıkça beyan edilmiştir. Yine müslümanın maruz kaldığı sıkıntılar, musibetler hastalıklar da günahlarına keffâret olduğu bildirilmiştir.

Bu sebeple bir Müslüman, dünyada iken, işlediği hayırlı amellerini zayi etmeden âhirete götürebilmesi için yaptığı hayırlı işleri ve amelleri yok edecek durumları iyi bilmeli ve bunlardan son derece sakınmalıdır. Aynı şekilde iyi amellerini muhafaza edebilmesi için de bilerek ya da bilmeyerek işlediği kötülükleri yok edecek hayırlı işleri de yapma hususunda da ciddiyetle gayret göstermelidir.

sir (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 2/200.
⁹² Müslim, "Tahâret", 14, 15.

Kaynakça

- Abd b. Humeyd. *el-Müntehab min Müsned-i Abd b. Humeyd*. thk. Ebû Abdilalh Mustafa b. el-Adevî. 2 Cilt. Riyad: Dâru Belensiye, 2002.
- Abuddurrezzak b. Hemmâm. *Tefsir*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Abuddurrezzak b. Hemmâm. *el-Musannef*, Thk. Habiburrahman el-A'zamî. 12 cilt. B.y.: y.y., ts.
- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1995.
- Aynî, Bedruddin. *Umdetu'l-kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü't-Tarihü'l-Arabî, 2001.
- Beğavî, el-Huseyin b. Mes'ûd. *Şerhu's-Sünne*. 16 Cilt. Beyrut: el-Mektebu'l-İslâmî, 1983.
- Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn. *es-Sünenu'l-kübrâ*. 11 Cilt. Haydarâbâd: Meclis-i Dâirati'l-Me'ârif Matbaası, 1344/1925.
- Bezzâr, Ahmed b. Amr. *Müsned*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullah. 20 Cilt. Medine: Müessesetü Ulümi'l-Kur'an, 1988.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîh*. 7 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Bûsirî, Ahmed b. Ebî Bekir, *İthâfu'l-hıyarati'l-mehere bi zevâidi'l-mesânîdi'l-aşere*. 9 cilt. b.y.: Dâru'l-vatan, ts.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman. *Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 20. Basım, 2010.
- Dölek, Adem. "Hadisler Işığında Haset Hastalığı ve Psikoterapi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/4. (2002), 39-82.
- Dölek, Adem. *Hadisler Işığında Sosyal Dayanışma*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2003.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as. *Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillan el-İsfahanî. *Hilyetu'l-evliya ve tabakatü'l-evliyâ*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddî. *Sahîh ve Daîfu'l-Cami's-Sağîr ve*

- Ziyâdetuhû*. B.y.: el-Mektebetü'l-İslâmî: ts.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekir. *Buğyetu'l-bâhus an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris (Müsnedü'l-Hâris)*. 2 Cilt. b.y.: y.y.,1992.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekir. *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*. thk. Muahmmmed Abdulkadir Ahmed Atâ. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Asâkir, Ali b. el-Hüseyin. *Târihu Medineti Dimeşk*. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsiru't-Tahrir ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezid. *Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem. *Lisânu'l-Arab* 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, ts.
- İbnu'l-Esir, Mecduddin. *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî. ts.
- İbrahim Enîs vd.. *el-Mu'cemu'l-Vasît*. Kahire: Şurûku'd-devliyye, 2004.
- İsfahânî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed. *Kitabu'l-Emsal*. 2 Cilt. Hindistan: ed-Dâru's-Selefiyye, 1982.
- Kuzâî, Muhammed b. Selâme. *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdi Abdulmecid es-selefî. 2 Cilt. Beyrut: Müessetu'r-Risale, 1985.
- Münzirî, Zekiyyüddin Abdülazîm b. Abdilkâvî. *et-Terğîb ve't-terhîb*. 4 Cilt. İstanbul: Mektebetu Pamuk, ts.
- Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1992.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb. *Sünen*. 7 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları. 1992.
- Râzî, Fahrüddin. *et-Tefsîru'l-kebir*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr. 1981.
- Sâmi, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: Alfa, 1989.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir. *el-Câmiu's-sağîr fî ehâdisi'l-beşîri'n-nezîr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed. *el-Mu'cemü'l-kebir*. 25 Cilt. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî. 2002.
- Taberî, Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l-beyan an te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin. 26 Cilt. B.y.: Hicr, ts.

**The Factors that Reset the Value of Human Beings Actions
in the Light of the Qur'ān and Ḥadīths**

Summary

Human beings have the potential to do good and bad acts as required by their creation. The way in which he must use this potential has been transmitted to him through monotheist divine (semavī) religions. Furthermore, because of the good things he has done in this world, bad acts which can eliminate good acts in the afterlife have been prohibited for him. Likewise, the good acts which will erase in the beyond the bad acts which he would have performed in this world, as well as sensitivity related to these questions, are recommended to him.

When the Qur'ān and hadīths are carefully examined, it is seen, that the good and bad actions done by man in this world, that can be the reasons of forgiveness from the punishment and annihilation of reward are clearly distinguished.

If it is legitimate to give an example in mathematics in order to make our point of view more understandable, as in mathematics, any number multiplied by zero (0) becomes zero, similarly, certain deeds can have the same effect on the reward of a person on the day of judgments.

We note that some of the situations that eliminate the reward of good deeds are as follows: to join other gods with Allāh, the hypocrisy, to deny any verse of the Qur'ān, to leave the religion of Islam, not to accept the laws of Allāh, to work only for the life of the world without thinking about the hereafter, not to obey Allāh and his Messenger, to preoccupy people who have received favors by us, not to settle for what Allāh has agreed, the bad manners, the envy, the exploitation, the slander, the intentionally missing the afternoon prayer, the wife's ungratefulness of her husband, etc.

Likewise, there are good deeds done in this world that eliminate the punishment of evils in the hereafter. We can list them as follows: to accept Islam, to give charity, to avoid what Allāh has for-

bidden, to live within the circle of Islam, to have sincere repentance from the sins committed, to return to Allāh, to accept the Qur'ān and to obey to it, to meet all the requirements of faith, to perform five times daily prayers, Friday and 'Īd prayers, to performing 'umra and pilgrimage (ḥajj), fasting the month of Ramadan, visiting relatives, to do good to others (a'māl al-ṣāliḥa), the agony of the death of the Muslim killed innocently, the punishment according to the law of Islam, all sorts of suffering and distress through which a Muslim goes, to touch the Black Stone (*al-ḥajar al-aswad*), etc. Thus, it is said that the good acts of the Muslim that Islam recommends will destroy his small sins of this world and that his great sins will be canceled if he never again knowingly reproduces them and if he sincerely repents.

Words like “ḥabiṭa / حَبِطَ”, “ḍalla / ضَلَّ” “baṭale / بَطَلَ” ve “maḥā / مَحَا”, express the fact that people who commit acts likely to cancel their good acts in this world, will see these good acts cancel out in the afterlife. In addition, the words "kaffāra, nukaffirū, yukaffirū, ukaffirū " express the fact that Allāh will forgive sins committed in this world as a result of good acts.

When all these are taken into consideration, a Muslim who believes in Allāh and the Hereafter should pay attention to his belief and behaviors. However, a Muslim, while working for peace and happiness in this world, should stay away from doing bad actions that will cancel the value of the good actions he does in this world. So as not to lose the happiness in the hereafter and in order to get rid of the bad consequences of the bad actions performed in this world which would be reflected in the hereafter, human beings should strive to do better actions in this world.

In this article, it was investigated the spiritual factors that cancel the good or bad deeds of the human being in the frameworks of the Qur'ān and ḥadīths.

Keywords: Hadīth, Qur'ān, sin, goodness, evil.